

NEKI POKAZATELJI CENTRALNOMJESNE ORGANIZACIJE OTOKA KRKA*

PETRICA NOVOSEL-ZIC

UDK 911.3.711(497.13)

Uvod

Teorija centralnih naselja jedna je od metoda određivanja nodalnih regija. Polazi od činjenice da svako naselje u prostoru predstavlja čvorište (node) u kojem počima prostorna cirkulacija, odnosno interakcija temeljena na različitim funkcijama (Vresk, 1986). Budući da u pojedinim naseljima nisu zastupane sve funkcije, ona i nemaju jednako značenje. Stoga, na osnovi niza postavljenih kriterija, naselja se kategoriziraju. Takav postupak rezultira hijerarhijskom mrežom centralnih naselja za promatrani veći ili manji prostor.

Teoriju centralnih naselja prvi uvodi u znanstvenu literaturu Christaller (1933). Za prostor Jugoslavije njihovu kategorizaciju izvršio je I. Vrišer (1968) podijelivši ih u sedam hijerarhijskih stupnjeva. Mrežu centralnih naselja od pet redova veličine za SR Hrvatsku razrađivao je I. Crkvenčić (1976), a za Središnju Hrvatsku A. Malić (1981).

Ovu problematiku promatramo u manjem prostoru, u granicama jedne općine — Krk, a koja se uglavnom podudara sa površinom istoimenog otoka. Na otoku Krku razvilo se je 68 naselja. Ona ističu međusobne razlike uvjetovane historijski, prirodno-geografski, a u novije vrijeme uvjetovane urbanim sadržajem, te osobito funkcionalnim značenjem. To je posljedica evoluiranja ovog prostora od ekstenzivno primarnog ka terciarnom sektoru djelatnosti. Upravo na osnovi nekih funkcija iz grupe terciarnih i kvartarnih (uslužnih) djelatnosti, s kojima pojedina naselja, osim vlastitog opslužuju i stanovništvo ostalih naselja, na otoku Krku izdvajamo tri hijerarhijska stupnja centraliteta naselja: najniži, treći stupanj; viši, drugi stupanj i najviši, prvi stupanj. Ovakovo utvrđivanje centralnomjesne organizacije na otoku Krku, vršeno je na osnovi kriterija proizašlih iz stanja i procesa praćenih u prostoru. Rezultate istraživanja donosimo u nastavku rada.

Naselja trećeg stupnja centraliteta

Grupa naselja najnižeg, trećeg stupnja izdvojena je na osnovi od samo nekoliko funkcija što ih pružaju: mjesni ured, prodavaonica elementarnim artiklima (prehrana i sitne kućne potreb-

štine) i autobusna stanica. Većina ovih naselja imala je ranije i školu (niži razredi). Gubitak prosvjetne funkcije kao posljedice depopulacije im nije umanjila značenje. Naprotiv, prometna funkcija koja uključuje i »školsku« liniju za prijevoz malobrojnih učenika u centre drugog ili prvog stupnja, potpuno je otvorila ova, do nedavno izolirana naselja. Do njih, kao autobusnih centara prvog stupnja (Malić, 1980) gravitirajuće stanovništvo, prosječnu udaljenost od najviše pet kilometara, rijetko prealjuje pješice. Koriste osobna kola, a gdje je to moguće i »školski« autobus.

Gravitacijska snaga ovih centara trećeg stupnja ovisi o njihovom položaju. Naime, ka centru u prirodno povoljnijem Srednjem Krku gravitira veći broj naselja. Dok, na Južnom visokom Krku, npr. Stara Baška koja po svojim funkcijama ima sve uvjete centra trećeg stupnja nema gravitacijskog područja. Isto stanje odnosi se i na centre drugog stupnja koji u Južnom Krku imaju ograničen broj gravitirajućih naselja.

Naselja drugog stupnja centraliteta

Naselja drugog stupnja centraliteta najvitalnija su i najznačajnija u centralnomjesnoj organizaciji otoka Krka. Do »osvajanja« pozicija prvog najvišeg stupnja nedostaje im veoma malo, a od prethodnog, trećeg stupnja odmakla su nesrazmjerno daleko. Teoretski, među njima nedostaje kategorija naselja prelaznog značenja. No, upravo takav nedostatak u prostoru još više naglašava njihov centralitet. Snagom svojeg centraliteta ona su okupila okolna naselja i doprinijela organizaciji prostora u osam gravitacijskih područja. (sl. 1). Na njihove, donedavno postojane granice danas utječe suvremeni promet pa postaju fleksibilnije. Dakle, centralna naselja gravitacijskih zona koja su do 1953. god. bila središta općina, prema našoj kategorizaciji predstavljaju drugi, viši stupanj centraliteta. To su: Omišalj (914 st. 1981), Malinska (730 st.), Krk (2068 st.), Punat (1544 st.), Baška (776 st.), Vrbnik (936 st.) i Dobrinj (159 st. 1981). Njima smo priključili i Milohnić (104 st. 1981).

Centralno značenje ove grupe naselja proizlazi iz njihovog slijedećeg sadržaja: mjesnog ureda, škole (niži razredi), specijalizirane prodavaonice, pošte, autobusne stanice, zdravstvene i zubne ambulante, ljekarne, kina, niz kulturno zabavnih manifestacija (izložbe, koncerti itd) turis-

* Rad je izvod iz programa Urbanizacija 0119, projekta 41 SIZ-a III za znanost SR Hrvatske 1981—1985.

tičkog ureda, te većeg broja ugostiteljsko-hoteljskih objekata. Dio navedenog sadržaja je produkt novijeg vremena, pa ovim naseljima nadomješta izgubljenu administrativnu funkciju. Ipak, svi navedeni centri, iako imaju jednako značenje za svoju zonu, nisu jednako snažni. Ističu odstupanja ka višem i nižem centralitetu. Tako se Dobrinj, ali osobito Milohnić bliži nižem, trećem stupnju centraliteta. Nasuprot njima grad Krk, kao općinsko središte zauzima najviši položaj u hijerarhijskoj ljestvici i jedini je predstavnik trećeg stupnja centraliteta o čemu će biti posebno riječi. A u ovome dijelu skrećemo pažnju na Milohnić koji se donekle ističe u grupi od deset naselja zapadnog dijela otoka — Šotoventa. Ona čine prije svega zasebnu prirodnu cjelinu. Ali zbog ranije izrazite izoliranosti ne samo u prometnom, već i u društvenom pogledu, te zbog relativne udaljenosti od 10-ak kilometara od općinskog mjesta Bogović (Malinska) kojem je ovaj prostor administrativno pripadao, stanovništvo je bilo upućeno na vlastiti, mali centar minimalnog centraliteta. Ovakova međusobna cirkulacija opravdava odgovarajuću nodalnost, odnosno izdvajanje ovog prostora u zasebno gravitacijsko područje. Ipak, danas u uvjetima bolje povezanosti, naselja Šotoventa gravitiraju i Malinskoj i Krku. Proces suvremene gravitacije prema Krku često završava stalnim nastanjivanjem u njemu.

Dakle, prisutan je proces migracije iz unutrašnjosti ka obali. Njime je zahvaćen i Dobrinj. Dio njegovog stanovništva nastanilo se je u Šilu, obalnom naselju, revitaliziranom nakon pojave trajekta 1959. god. To se ogleda i u porastu stanovništva Šila. Od 1961. god. kada je imalo 151 stanovnika, poraslo je Šilo do 1981. god. na 228 stanovnika. Uvjereni smo da samo povijesna tradicija favorizira Dobrinj nad sve moćnijim Šilom.

Osim Milohnića i Dobrinja, jedinim unutrašnje položenih centara drugog stupnja, svi su ostali obalno položeni. A to se odražava na njihovo značenje. Mnogi od njih kao npr. Krk, Punat, Malinska i Omišalj bilježe porast stanovništva u međupopisnom intervalu 1971—1981. A već ranije, u razdoblju 1961—1971. god. u njima je osjetno porastao udio aktivnog stanovništva tercijarnih djelatnosti u ukupno aktivnom stanovništvu naselja (tab. 1) što im potvrđuje status drugog stupnja centraliteta.

Tablica ukazuje na dva momenta, na neujednačenost pojave u pojedinim centrima i što je važnije, na njen osjetan porast u promatranom intervalu. Godine 1961. izrazito se izdvajaju po udjelu aktivnog tercijarnog stanovništva u ukupnom, aktivnom stanovništvu naselja Malinska sa 42,0%, te Krk sa 42,8%. U ostalim naseljima vrijednosti ove pojave niže su od 30,0%. Na samome začelju je Vrbnik s 12,8%. Isti položaj je zadržao i 1971. god. iako je vrijednost porasla na 19,4%, tj. za 6,6%. Ali, u Omišlju istovremeno taj porast iznosi 32,5! Između navedenih polarnih vrijed-

nosti su Krk s 16,5%, Punat s 22,3%, Baška s 23,3%, Dobrinj s 34,3%, te Malinska s 30,8% porasta. Prema tome, stanje se je do 1971. god. osjetno izmijenilo u korist tercijarnih djelatnosti, ujedno i u korist pojačanog centraliteta naselja drugog stupnja. Izdvajamo Malinsku s 72,8% zastupljenosti analizirane pojave, Omišalj s 61,0%, te Krk s 59,3%. Izneseni podaci su pokazatelji intenziteta suvremene transformacije otoka Krka, a koja sve više ističe ulogu pojedinih centara koji su prilično jasno zaokružili granice osam gravitacijskih područja ili zona koje se međusobno

Tab. 1. Relativni udio aktivnog tercijarnog stanovništva centralnog naselja naprama ukupno aktivnom stanovništvu naselja 1961. i 1971.

Centralno naselje	Aktivno tercijarno stanovništvo u ukupno aktivnom stanovništvu naselja u %	
	1961.	1971.
Omišalj	28,5	61,0
Malinska	42,0	72,8
Krk	42,8	59,3
Punat	14,0	36,3
Baška	21,1	44,4
Vrbnik	12,8	19,4
Dobrinj	21,2	45,5

Izvor: Popis stanovništva 1961. i 1971. po djelatnosti, Beograd, 1965 i 1974.

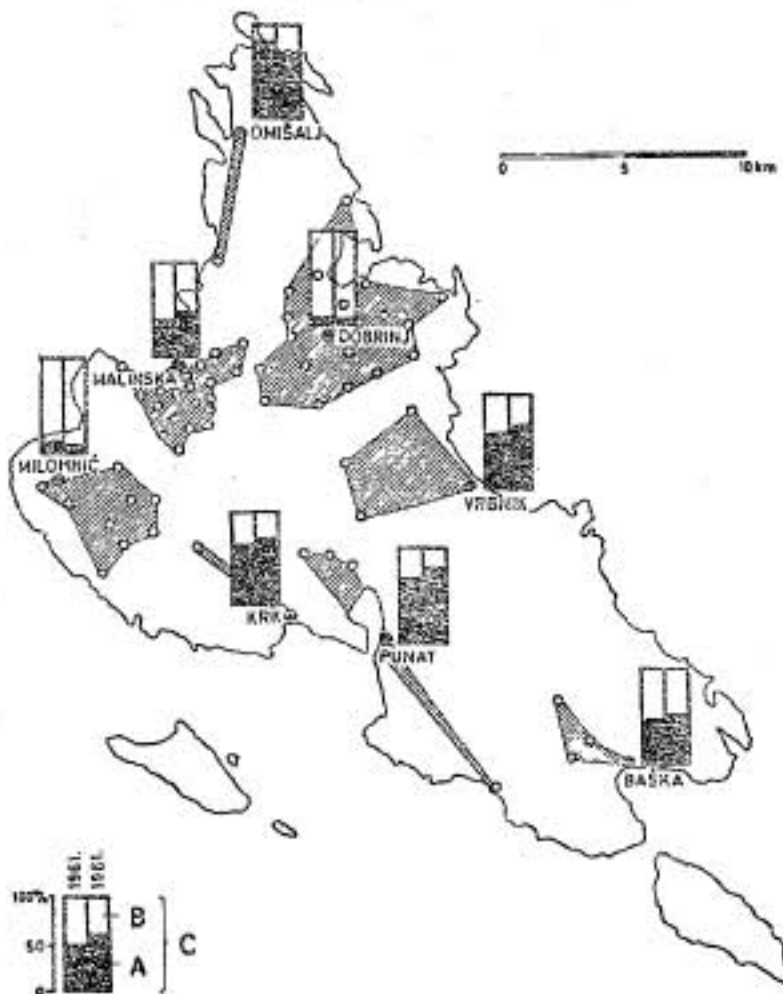
razlikuju po nekim demogeografskim obilježjima i odnosima. To su: nejednak broj i veličina naselja pojedine zone; nejednak broj stanovnika, odnosno veličina centralnog naselja zone; odnos broja stanovnika centralnog i ostalih naselja zone; različiti udio stanovništva pojedine zone u sveukupnom stanovništvu otoka i napokon, nejednaka snaga gravitacije ka centralnom naselju. Pođimo redom u ova razmatranja.

Na svaku gravitacijsku zonu prosječno otpada 7,5 naselja. Stvarno stanje je, naravno, drugačije. Pa se broj naselja u zonama kreće od jednog u području Krka i Omišlja do dvadeset u području Dubašnice. U području Dobrinjskog ima ih 19, a u području Šotoventa devet. Područje Punta obuhvaća četiri, dok područje Baške i Vrbnika samo po tri naselja (Tab. 2, sl. 1). Istaknuti neraszmjer u broju naselja zone proizlazi iz već naglašenih osobina prirodne osnove. Sva područja sa jednim do četiri naselja su dio Sjevernog (Omišalj) i Južnog Krka (Punat, Baška) izrazito krševitog kraja ili graniče s njime (Vrbnik, Krk). Suprotno ovima, tri područja s najvećim brojem naselja: Dubašnica, Dobrinjsko i Šotoventa što se transversalno pružaju preko najšireg dijela otoka, isključivi su dio pitomijeg Srednjeg Krka koji je pogodovao disperznoj naseljenosti (sl. 2). Prevladavaju naselja s malim brojem stanovnika. Stoga ova tri područja što obuhvaćaju 51 odnosno 75,0% naselja otoka okupljaju samo 4 605 ili 35,2% stanovnika otoka. Dakle unutrašnjost oto-

Tab. 2. Naselja otoka Krka po gravitacijskim područjima i njihova srednja udaljenost od centralnog naselja.

Područje	Centralno naselje drugog stupnja	Ostala broj	naselja naziv	Srednja udaljenost od centralnog naselja u km
Omišlja	Omišalj	1	Njivice	5
Dubašnice	Malinska	20	Barušić, Dubašnica-Bogović, Kremenić, Ljutić, Maršić, Milčetić, Milovčić, Oštrobradić, Porat, Radić, Sabljic, Sršić, Strilčić, Sv. Anton, Sv. Ivan, Sv. Vid, Miholjice, Turčić, Vantačić, Zidarić, Zgombić	4,5
Sotoventa	Milohnić	9	Bajčić, Brusić, Brzac, Linardić, Nenadić, Pinezić, Poljica, Skrbčić, Žgaljić	3
Krka	Krk	1	Vrh	5
Punta	Punat	4	Kornić, Lakmartin, Muraj, Stara Baška	4
Baške	Baška	3	Batomalj, Draga Bašćanska, Jurandvor	3
Vrbnika	Vrbnik	3	Garica, Kampelje, Risika	4,5
Dobrinjskog	Dobrinj	19	Čižići, Dolovo, Gabonjin, Gostinjac, Hlapa, Klanice, Klimno, Kras, Polje, Rasopasno, Rudine, Soline, Sužan, Sv. Ivan Dobrinjski, Silo, Tribulje, Sv. Vid Dobrinjski, Žestilac, Županje	3

Izvor: TK 1:50 000 po Parizu (Sušak 3, 4, Rab 2), VGI, Beograd 1956.

Sl. 1. Relativni odnos broja stanovnika centralnog naselja i gravitacijskog područja 1961. i 1981. godine.

- A — stanovništvo centralnog naselja,
- B — stanovništvo ostalih naselja,
- C — ukupno stanovništvo područja.

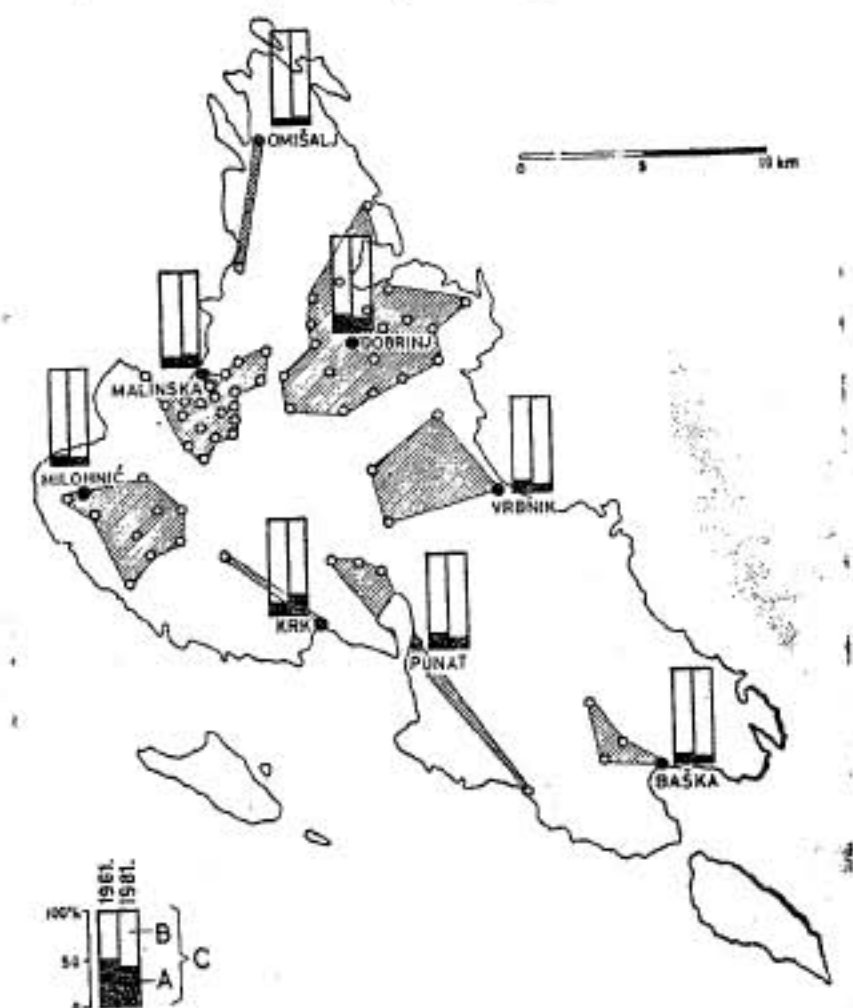
ka ne pruža uvjete za razvoj većih centara. Oni su nastali samo na kontaktu s morem što je najveći poen u geografskom položaju otočnih naselja.

Otuda razlika u veličini centara drugog stupnja što smo izdvojili kao drugo značajno obilježje zona. No, ta će razlika doći do punog izražaja tek usporedbom broja stanovnika centralnog naselja i ostalih naselja gravitacijske zone. Iz usporedbe tih odnosa 1961. i 1981. god. očita je podvojenost. Na jednoj strani u području Omišlja, Krka, Punta, Baške i Vrbnika istoimeni centri okupljali su 1961., a slično i 1981. god. između 47,7 % (Baška) do 83,4 % (Omišalj) stanovništva svoje gravitacijske zone (tab. 3 »B« i sl. 1). Na drugoj strani, u području Dubašnice, Sotoventa, posebno Dobrinjskog stanje je suprotno. Na Dobrinj je 1961. god., otpadalo 10,6 %, a 1981. god. samo 8,1 % stanovništva Dobrinjskog područja. Ovoj pojavi dato je već objašnjenje koje nalazi potvrdu i u slučaju Malinske, obalno položenog centra Dubašnice. Naime, stanovništvo Malinske poraslo je u razdoblju 1961—1981. god. za 124 % pa je to izmijenilo odnos prema ostalim naseljima zone u korist centralnog naselja — Malinske.

Fig. 1 The relative ratio of the number of inhabitants of the central place and the gravitational area in 1961 and 1981.

- A — The population of the central place
- B — The population of the remaining place
- C — The total population of the region

Daljnje demogeografsko obilježje osam gravitacijskih zona koje površinom pokrivaju otok Krk, neravnomjerno dijele njegovo stanovništvo.

Sl. 2. Relativni odnos broja stanovnika gravitacijskog područja i otoka 1961. i 1981. godine.
A — stanovništvo gravitacijskog područja,
B — ostalo stanovništvo otoka,
C — ukupno stanovništvo otoka.

Fig. 2 The relative ratio of the number of inhabitants in the gravitational area and the island in 1961 and 1981.
A — The population of the gravitational area
B — The remaining population of the island
C — The total population of the island

Tako udio stanovništva pojedine zone u ukupnom stanovništvu otoka kreće se 1961. god. od 6,5 % (Omišalj) do 18,3 % (Dobrinjsko), te 1981. god. od 7,1 % (Šotovento) do 20,7 % (Krk tab. 3 »A«, sl. 2).

I konačno, svi razmotreni momenti ogledaju se u gravitaciji okolnih naselja prema centru zone, koja odražava kvantitativne i kvalitativne razlike. Uz ostalo, snaga gravitacije ovisi o nekim prometnogeografskim činiocima. Prvenstveno o međusobnoj udaljenosti. Srednje udaljenosti do centralnog naselja zone kreću se od tri kilometra npr. u području Dobrinja i Šotoventa do najviše pet kilometara npr. u području Krka, Punta (tab. 2). Na udaljenost utječe i kvaliteta putova, te vrsta prijevoznog sredstva. Sva naselja koja gravitiraju ka obalno položenim centrima, osim vrbničkih, su za razliku od unutrašnjih bila već do 1964. god. povezana s znatno boljim cestama.

Do otvaranja mosta (1980.), a posebno u vrijeme prije trajekta (do 1959.) naselja pojedinog područja neminovno su bila upućena na vlastiti centar. Pa su silnice gravitacije prema njima bile jače nego danas kada su naglašenije prema Krku, naselju najvišeg stupnja centraliteta na otoku. Zbog privlačne moći i sve veće snage Krka probijaju se i postaju fleksibilnije granice osam gravitacijskih područja što smo ih upravo razmotrili. Tako otok Krk kao cjelina prerasta u jedinstveno polje mreže višeg stupnja centraliteta.

Naselja prvog stupnja centraliteta

Jedino naselje prvog stupnja centraliteta, najvišeg u granicama našeg prostora je općinsko mjesto Krk. Prema njemu gravitiraju sva naselja otoka. Značenje ovog stupnja donosi Krku njegov, uvijek u granicama otoka, najviši administrativno-politički status, bilo na nivou općine ili

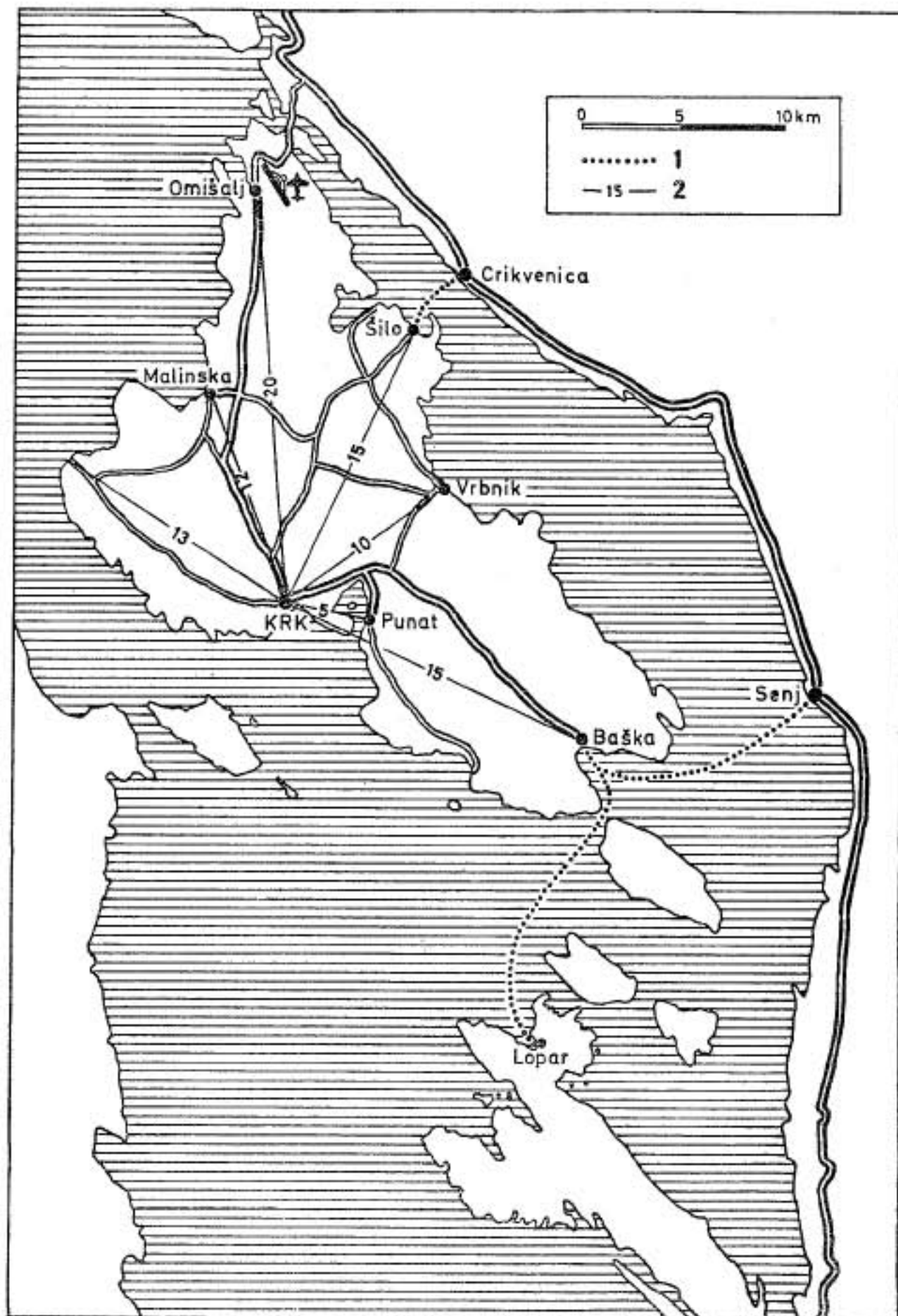
Tab. 3. Udio stanovništva gravitacijskih zona u cjelokupnom stanovništvu otoka (A), te odnos stanovništva centralnih naselja u ukupnom stanovništvu gravitacijskih zona (B) 1961. i 1981.

Gravitacijska zona	Godina 1961. 1981.	A Udio stanovniš. grav. zone u ukupnom stan. otoka		B Stanovniš. centr. naselja zone		B Stanovništvo ostalih naselja gravit. zone	
		aps.	%	aps.	%	aps.	%
Omišalj	1961.	949	6,5	791	83,4	158	16,6
	1981.	1 223	9,2	897	73,3	326	26,7
Dubošnica	1961.	1 589	10,5	463	29,1	1 126	70,9
	1981.	1 719	12,9	835	48,6	884	51,4
Šotovento	1961.	1 283	8,8	170	12,8	1 151	87,2
	1981.	945	7,1	104	11,0	841	89,0
Krk	1961.	1 905	13,1	1 280	67,2	625	32,8
	1981.	2 751	20,7	2 068	75,2	683	24,8
Punat	1961.	2 327	16,0	1 635	70,3	692	29,7
	1981.	1 896	14,3	1 531	80,7	365	19,3
Baška	1961.	1 797	12,4	857	47,7	940	52,3
	1981.	1 428	10,7	767	53,7	661	46,3
Vrbnik	1961.	2 041	14,0	1 254	61,4	787	38,6
	1981.	1 399	10,5	941	67,3	458	32,7
Dobrinjsko	1961.	2 657	18,3	286	10,8	2 371	89,2
	1981.	1 941	14,6	157	8,1	1 784	91,9

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31. ožujka 1981, Republički zavod za statistiku, Zagreb 1981; Popis stanovništva 1961, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1963.

ranijeg kotara. To se ogleda kroz visoki udio aktivnog stanovništva u državnoj upravi i pravosuđu gdje je 1971. bilo uposleno 24,0% aktivnog tercijarnog stanovništva. Tradicija upravnih funkcija u Krku toliko je jaka da je eventualna zamjena teško zamisliva. Pokušaj s Puntom između

novništva i masovnost snažno osjećaju već su i drugačije vidljive u prostoru. Naime, nove građevine, bolje reći kompleksi: robna kuća »Krčanka«, zdravstvena stanica (sa specijalističkim službama), te srednjoškolski centar su veoma uočljive estetske komponente u urbanoj fizionomiji

Sl. 3. Geografsko-prometni položaj općinskog središta grada Krka.
1 — trajekt,
2 — zračne udaljenosti.

Fig. 3 Geographical-traffic position of the town of Krk as the centre of the borough.
1 — ferry-boat
2 — areal distance as the crow flies)

dva rata bio je kratkog vijeka. Upravno-politička funkcija Krka uslovljava intenzivniji razvoj ostalih koje su kvalitativno i kvantitativno istaknutije od onih u centrima drugog stupnja. Posebno se ističu trgovačka, zdravstvena i prosvjetna funkcija. Ne samo što se kroz cirkulaciju sta-

grada Krka. Nadalje, i činjenica da je Krk središte krčke biskupije čije djelovanje prelazi okvire otoka ima odgovarajuće značenje. Interesantno je »poštivanje« centraliteta Krka od sve brojnijih turista koji često koriste samo minimalne usluge (npr. kupovanje namirnica) u njemu.

Osim navedenih funkcija Krk ima i drugih prednosti nad ostalim naseljima otoka. Tu je tradicija najstarijeg naselja na otoku. A i povoljan geografski položaj u sredini jugozapadne obale predodredio je Krku centralno značenje. Središnje je položen u odnosu na otočno zaleđe, odnosno u odnosu na ostale veće centre otoka. To se vidi iz međusobnih udaljenosti Krka od ostalih naselja (tab. 4, sl. 3). Stvarne cestovne udaljenosti od 7 (Krk—Punat) do najviše 23 km (Krk—Omišalj) neznatno odstupaju od zračnih. U prvom slučaju zračna udaljenost iznosi pet, a u drugom 20 km.

Tab. 4. Cestovne i zračne udaljenosti većih obalnih naselja od općinskog središta Krk.

Krk	Ostala naselja otoka	Udaljenost zrakom u km	Udaljenost cestom u km
Krk	Omišalj	20	23
Krk	Baška	15	20
Krk	Šilo	15	20
Krk	Malinska	12	14
Krk	Glavotok	13	13
Krk	Vrbnik	10	12
Krk	Punat	5	7

Izvor: kao za tablicu 2.

Važnije od ovih su udaljenosti omeđene izotelama grada Krka. Naime, udio naselja i stanovništva unutar izotela različitih kilometarskih vrijednosti dijeli gravitacijsko područje grada Krka, a koje obuhvaća cijeli otok, u koncentrične gravitacijske zone različitog intenziteta (tab. 5, sl. 4).

Tab. 5. Udio naselja i stanovništva otoka unutar izotele Krka 1981.

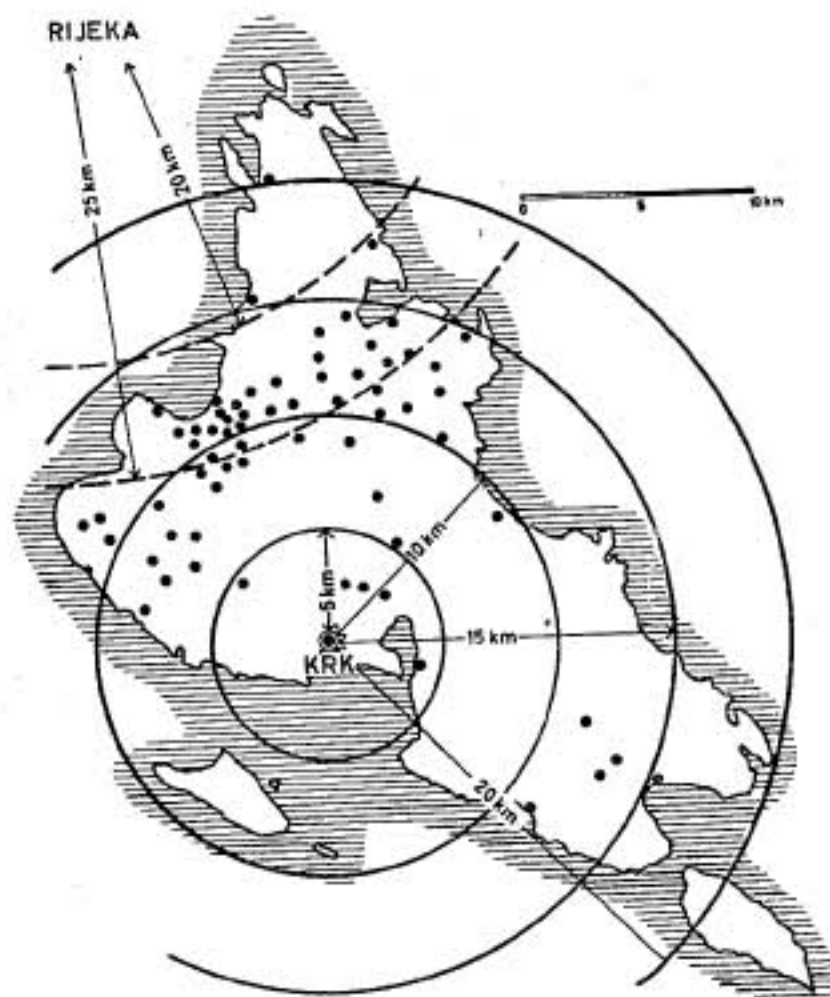
Izotela od — do km	Naselja broj	Naselja %	Stanovništvo 1981. broj	Stanovništvo 1981. %
0 — 5	5	7,4	2480	22,0
5 — 10	18	26,4	2412	21,5
10 — 15	40	58,8	4345	36,7
15 — 20	3	4,4	1105	9,8
Preko 20	1	1,5	891	7,9

Izvor: kao za tablicu 2 i 3.

Najveći broj naselja (40 ili 58,8%) sa 38,7% stanovništva otoka (1981) nalazi se u izotelnoj zoni između 10 i 15 km. Gotovo sva naselja Dobrinjskog obuhvaćena ovim izotelama donedavno su bila saobraćajno izolirana i »daleko« od Krka. Zbog toga bi jedino za njih odstupala geometrijska izotela od izohrone karte Krka (Rubić, 1951). Naime, zbog slabe kvalitete najkraćih puteva trebalo je zaobilaziti. Uspostavljanje trajektne veze Šilo—Crikvenica 1959. god. ovom prostoru su se otvorila vrata prema kopnu što nije istovremeno utjecalo na frekvenciju prometa prema Krku. Tek kasnije, osuvremenjivanjem transverzalnih cesta i uspostavljanjem autobusnih linija sve više se ova naselja okreću Krku. Naselja Dubašnice već su od ranije u povoljnijem prometnom položaju,

kako prema Krku, tako i prema Rijeci. Međutim, stanovništvo većine ovih naselja poznato po mirnim međusobnim odnosima, kao i po skromnim potrebama u svakodnevnom autarkičnom životu, nije ni zbog administrativnih, kao ni zbog drugih funkcija znatnije posjećivalo Krk. U predtrajektnoj fazi su sva ova naselja poput Omišlja bila jače orijentirana prema Rijeci. Već istaknutim pozitivnim promjenama u prometu, stanje se izmijenilo. Otok u cjelini postao je prometni »vrtuljak«.

U istoj zoni (10—15 km), položena jugoistočno, nalazi se i nekoliko naselja Bašćanskog područja. Ona su već od ranije dobro povezana s Krkom što doprinosi relativno jačoj gravitaciji.

Sl. 4. Geometrijska izotelna karta Krka.

Fig. 4 Isolines of distances from the town of Krk the island of Krk.

Izotelna zona 5 — 10 km obuhvaća 18 naselja. Od toga je interesantno razmotriti grupu naselja Šotoventa. I ona su zbog usluga centralnog značenja orijentirana na Krk što je preraslo u proces stalnog naseljavanja. Naime, znatan dio stanovnika Šotoventa, bilo zbog radnog odnosa ili zbog želje da se uključe u turističko privređivanje, sagradili su kuću u Krku, najviše uz cestu, danas ulicu koja prilazi Krku upravo iz njihovog područja.

Unutar iste izotelne zone, ali suprotno položen je Vrbnik. Kao veća aglomeracija i uz dobru organizaciju prometa, Vrbnik ostaje u korištenju usluga što ih daje Krk samo na razini dnevnih kretanja.

Za najbliža (izotelna zona do 5 km) i najudaljenija (preko 15, odnosno 20 km) naselja, možemo potvrditi ono što se realno očekuje. Centripetalna snaga Krka jače djeluje na stanovništvo bližih naselja kao što su Pumat, Kornić, Vrh. Obratno je sa stanovništvom najudaljenijeg Omišlja. Ono dolazi u Krk samo zbog rješavanja strogo službenih poslova, bilo u Skupštini općine, u katastru, sudu i sl. Inače je Omišalj već odavno »okrenuo leđa« Krku i maksimalno se orijentirao prema bližoj Rijeci. Nove prometne mogućnosti utječu ipak na učestalije posjete Krku kao i na učvršćivanje ranije olabavljenih veza.

Intenzitet gravitacije otočnih naselja prema Krku je diferenciran. Na njega utječe: broj naselja i stanovnika, položaj naselja u odnosu na Krk, te, iznad, svega, prometna povezanost s njime. Presudnu ulogu prometa ilustrirat ćemo stanjem iz još nedavnog makadamskog vremena u nas. Pri tome treba poći od slijedećih činjenica: 1) da je većina (61 ili 89,7%) naselja otoka položeno sjevernije od Krka, na putu prema Rijeci; 2) da većinu ovih naselja obuhvaća riječka izotela od 25 km (sl. 4 i 2) da je magistralna otočna »linija« prema Rijeci u jutarnjim satima imala pravac jug-sjever (Baška—Krk—Omišalj). To znači da je samo šest naselja položenih južno od Krka imalo mogućnost doći u Krk u jutarnjim satima. Ostali su dolazili pješice. Promet u obratnom pravcu, tj. sjever-jug, odvijao se tokom popodnevni sati, što je praktički sjevernije položenim naseljima onemogućavalo obavljanje poslova u centru u uredovno vrijeme. Ovakve prometne prilike počele su se poboljšavati već nakon pojave trajekta da bi se do danas silno razvile, pa lokalne linije povezuju gotovo sva naselja sa otočnim centrom najvišeg stupnja — Krkom.

Ne udaljenost, već slaba prometna povezanost i slabi putevi razjedinjavali su naš prostor, koji

je doživio veliku saobraćajnu revoluciju uvjetovanu premošćivanjem 1980. godine.

Zaključak

U centralnomjesnoj organizaciji otoka Krka izdvojena su tri stupnja centralnih naselja. Shodno hijerarhijskom položaju ističu se naselja prvog i drugog stupnja centraliteta s bitnim međusobnim razlikama. One se odražavaju kroz njihov utjecaj na okolni prostor. Razlika je i u broju naselja svake grupe. Osam naselja drugog stupnja centraliteta od kojih su sva, osim Milohnića, do 1953. god. bila i općinska mjesta, utjecala su na izdvajanje otočnog prostora u osam prilično jasno izdvojenih gravitacijskih područja s nejednakim brojem naselja i stanovnika (sl. 1, 2). Na drugoj strani jedino naselje Krk, prvog, u nas najvišeg stupnja centraliteta, zahvaljujući odgovarajućim funkcijama i osuvremenjenom i poboljšanom prometu, okuplja prostor čitavog otoka u jedinstveno gravitacijsko područje. Snažan utjecaj Krka »probija« granice osam užih gravitacijskih zona i djeluje po zakonu centripetalne sile (sl. 4).

I na koncu ipak treba istaći da je došlo vrijeme u kojem je kretanje stanovništva Krka prešlo okvire otoka, poprimilo masovni karakter i drugačija kvalitativna obilježja. Tako su danas dostupni veći i značajniji regionalni centri koji imaju magičnu gravitacijsku moć. Pa je i otok Krk u cjelosti orijentiran ka makroregionalnom centru Rijeci. Ne toliko iz administrativnih potreba, već zbog niza drugih težnji u zadovoljavanju životnih potreba. Nameće ih suvremeni stil života kojeg su Krčani veoma brzo prihvatili zahvaljujući razvoju turizma i industrije, a materijalna im osnova to omogućava.

Summary

CENTRAL PLACES OF THE ISLAND OF KRK

by

Petrica Novosel-Zic

A total of 68 settlements have developed on the island of Krk. They display differences, conditioned by historic and naturalgeographic factors, and recently conditioned by their urban characteristics and in particular by functional significance. The above appears as a consequence of the evolution of this area from a primary extensive area into a tertiary sector of activity. Thus, on the basis of certain functions, falling within the group of tertiary and 'quaternary' activities — by which particular settlements provide services to meet their own needs and those of other settlement's populations — we have singled out three hierarchical stages of their centralization on the island of Krk. The lowest, third stage of centraliza-

tion pertains to settlements which, besides the local community, have a store supplying most elementary goods (food, hardware). It also serves the inhabitants of the surrounding small settlements. Although this is the lowest form of centralization it is important as it represents achievements of modern times. The next, higher stage of centralization is found in the settlements which because of their services (specialized shops, post office, school, surgery, chemist, local administration offices, bank, hotel/catering centre) attract the population from their own and a wider region. Such settlements contribute to the formation of eight gravitational zones on the island (Figs. 1 and 2). The diversity of services in these settlements

in the second stage of centralization is not only due to their recent development, but also stems from their earlier role of borough centres.

Only the town of Krk can be referred to as the first stage of centralization, the highest on the island, as it is a borough centre, the borders of which

roughly correspond to the island's area. Therefore, administrative bodies, together with more developed forms of other services (specialist medical care, middle schools, etc.) condition the gravitation of all the island's settlements towards the town of Krk. The island borough as a whole gravitates towards the town of Rijeka as a macro-regional centre.

LITERATURA

- Christaller W. (1933): Die zentralen Orte in Süddeutschland, Jena.
- Crkvenčić I. (1976): Statistička i funkcionalna klasifikacija naselja SR Hrvatske, Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske, Geografski institut PMF-a, Zagreb.
- Hrženjak J. (1983): Društvena struktura naselja u SR Hrvatskoj, Zagreb.
- Malić A. (1980): Centri autobusnog prometa SR Hrvatske, Spomen zbornik GDH, Zagreb.
- Malić A. (1981): Centralne funkcije i prometne veze naselja Središnje Hrvatske, Zagreb.
- Rubić I. (1951): Izotelne karte Zagreba i okolice, Geografski glasnik 13, Zagreb.
- Vresk M. (1986): Osnove urbane geografije, Zagreb.
- Vrišer I. (1968): Centralna naselja v Jugoslaviji, Ekonomska revija XIX, sv. 4, Ljubljana.
- Vrišer I. (1968): Centralna naselja u Jugoslaviji, Zbornik na VIII kongres na geografite od SFRJ, Skopje.